

TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK: KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Asım YAPICI*

Yusuf EMRE**

Öz

Bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) vatandaşlarının dindarlık görüntüleri, sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın verilerini toplamak üzere hazırlanan anket formunda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, köken, ikamet gibi sosyo-demografik değişkenler ve “Bir yaratıcının varlığına inanma”, “Allah’ın varlığını hissetme”, “namaz kılma”, “oruç tutma” ve “dua etme” sıklığını tespit etmeye yönelik dinî değişkenler kullanılmıştır. Tarama modelinde yürütülen çalışma, basit rastlantısal yöntemle seçilen 194’ü erkek, 207’si kadın toplam 401 kişiden oluşmaktadır. Verilerin analizinde t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Pearson korelasyon teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, kökene (Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslı) göre dinî değişkenlerin tamamında Türkiye Göçmenleri lehinde anlamlı farklılıkların olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların dindarlık görüntülerinin cinsiyete, ikamete ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaştığı, yaşa göre ise anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, yerli Kıbrıslı, Türkiye göçmeni, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Abstract

Religiousness in Natives of Cyprus and Immigrants from Turkey:

The Case of Turkish Republic of Northern Cyprus

In this study, religiousness images of the citizens of Turkish Republic of Northern Cyprus are examined with respect to socio-demographic variables. The form used to collect survey data employed various socio-demographic variables such as sex, age, level of education, origin (native of Cyprus or immigrant from Turkey) and residence, and such religious variables aiming to determine “the belief in the existence of a Creator” and frequency of “feeling God’s existence”, “performing prayer (*salah*)”, “fasting”, “pray”. Executed in the form of a survey, the study consisted of 401 persons selected by simple random sampling method, which included 194 male and 207 female

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, asim yapici@cu.edu.tr

** Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, yemre@cu.edu.tr

10 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK: KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

subjects. T-test, one-way ANOVA and Pearson's correlation techniques are used to analyze the data. The findings obtained in the study showed that, regarding the origin (native or immigrant), there are significant differences in all of the religious variables in favor of immigrants from Turkey. It was also found that religiousness images of the study subjects were different significantly with respect to sex, place of residence and level of education while there were no significant differences by age.

Key Words: Religiousness, native of Cyprus, immigrant from Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus

Giriş

Bu araştırmanın konusu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yaşayan Türkiye göçmeni ve yerli Kıbrıslıların dinî yaşayışını incelemekten ibarettir. Yerli Kıbrıslı kavramı, Osmanlı döneminde adaya gönderilen Türkleri, Türkiye Göçmeni ise 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra Türkiye'den göç ederek adaya yerleşenleri tanımlamaktadır. İster yerli ister göçmen olsun KKTC vatandaşlarının % 99'luk bir kısmı İslam dinine mensuptur. Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye göçmeni ve yerli Kıbrıslı KKTC vatandaşlarının dinî yaşantıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Belirli bir alan ve dönemle sınırlı olan bu alan araştırmasında Anglo-Sakson kültürden mülhem modernitenin, dolayısıyla sekülerizmin etkilerinin daha fazla hissedildiği Müslüman KKTC vatandaşlarının dindarlık düzeylerinin yönü ve yoğunluğunun farklı değişkenlere bağlı olarak nasıl bir şekil kazandığı özellikle örneklemin kurumsal ve bireysel dindarlık bakımından hangi kategoride değerlendirileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Teorik Çerçeve

Boyutlar ve Değişkenler Bağlamında Dindarlık

Dindarlık olgusunun tanımlanması hususunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Dinî hayatın farklı görüntülerini anlamaya ve açıklamaya çalışan araştırmacıların bazıları dindarlığın tek bir yönüne odaklanmayı, bazıları tipolojiler geliştirmeyi ya da var olan tipolojilere göre hareket etmeyi, bazıları ise dindarlığı çok boyutlu bir fenomen olarak incelemeyi tercih etmiştir. Son tahlilde birbirini dışlayan yahut birbiriyle örtüşen çok sayıda dindarlık tanımı ve tiplmesi ortaya çıkmıştır. Bu durum hem araştırmacıların dine yönelik şahsî tutumlarından, bu bağlamda dünya görüşleri, zihniyetleri, aldıkları

eğitim, benimsedikleri paradigma ve kullandıkları yöntemlerden hem de dindarlık olgusunun çok çeşitli şekilde tezahür etmesinden kaynaklanmaktadır (bk. Ayten, 2010).

Dindarlığın Boyutları

Dindarlık üzerine çalışma yapan ilk araştırmacıların (S. Hall, J. Leuba, E. Starbuck, W. James vb.) genellikle tek boyutlu yaklaşımları benimsediği görülmektedir (Wulff, 1997). Söz gelimi James (1931) dinî tecrübe üzerine yaptığı araştırmalardan hareketle, dinin duygu boyutuna yoğunlaşmış, dinî duyguyu inanan insanın zihinsel yapısını/bilişsel süreçlerini besleyen ve şekillendiren temel bir unsur olarak değerlendirmiştir. Gerek yapılan çalışmaların sayısı arttıkça gerekse dinî değişkenler çoğaldıkça dindarlığın tek boyutlu incelenmesi yetersiz kabul edilerek eleştirilmeye başlanmış, dahası dindarlığın bir yönüne odaklanmanın diğer yönlerini göz ardı etmeyi beraberinde getireceği dillendirilmiş, hem olgusal hem de metodik açıdan dindarlığı çok boyutlu araştırmanın daha kapsayıcı ve açıklayıcı olacağı ileri sürülmüştür. Özellikle Durkheim’le (1968) başlayan gelenek, dinin ve dindarlığın *inançlar ve törenler* olmak üzere iki farklı görüntüsünün olduğu hususunda ısrar etmiştir. Bu ise dinin tek boyutlu değil, çok boyutlu bir şekilde kavramlaştırılmasının gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Durkheim’in (1968) bu yaklaşımı, yeni bir takım açılımlarla birlikte, dindarlığın farklı boyutlarına dikkat çeken çeşitli görüşlerin ileri sürülmesine âdeta zemin hazırlamıştır. Wach (1995) dinî tecrübenin tezahürlerini *teorik* (inanç), *pratik* (ibadet) ve *sosyolojik anlatım* (cemaat) olmak üzere üç kısımda ele alırken, aslında din olgusunu birbiri içine girmiş üç temel görüntüsüyle, yani çok boyutlu bir fenomen olarak kavramlaştırmaya çalışmıştır. Weber’i (1997; 1964) takip eden Günay’ın (1998) bunlara “*zihniyet ve ahlâki*” da ekleyerek dört boyutlu bir yaklaşım geliştirmeye gayret ettiği görülmektedir. Bununla birlikte dindarlığın çok boyutlu olarak kavramlaştırılması özellikle Stark ve Glock’un (1969; Glock 1982; 1998) çalışmalarıyla başlamıştır. Yaşayan dünya dinlerini inceleyen bu iki araştırmacı, *duygu, inanç, ibadet, bilgi* ve *etki* olmak üzere beş boyutta¹ ele aldıkları dindarlığın farklı şekillerde ve düzeylerde olmak

1 İnanç boyutuna göre her din, inanç ilkelerine dayalı bir sistem kurar ve müntesiplerinden bu ilkelere bilişsel ve duyuşsal açıdan iştirak etmelerini ister. Dolayısıyla bir dine mensup olanların, belli inanç ilkelerini kabul eden kişilerden oluştuğu söylenebilir. Kuşkusuz inanç ilkelerin içeriği dinden dine, hatta aynı din içindeki farklı mezhebî yorumlara göre çeşitlilik gösterebilir. İbadet boyutu inanan insanın inandığı varlıkla ilişkisini tesis etmesi sağlayan dua, ayin, namaz, oruç, hac vb. tüm dini pratikleri kapsar. *Tecrübe boyutu* nihai gerçeklikle doğrudan temas kuran insanın yaşadığı dinî duyguların tamamını ihtiva etmektedir. Kuşku-

üzere, hemen hemen her dinde bulunduğu iddiasındadır. Dinin ve dindarlığın beş farklı düzeyi olduğu hususunda ısrar eden Stark ve Glock'un (1969; Glock 1982; 1998) tespitleri göstermiştir ki, bir kişiyi dindar olarak değerlendirip değerlendirmeme hususunda sadece inanç ve ibadetlere devamlılık yeterli bir ölçüt değildir. Bu araştırma geleneği pek çok araştırmacı tarafından yeni boyutlar ilave edilerek devam ettirilmeye çalışılmıştır (Yaparel, 1987; Onay, 2001; Cirhinlioğlu, 2010). Konuya Müslümanlık açısından bakılacak olursa İslam kültüründe dindarlığın *iman*, *ibadet* ve *ahlak* olmak üzere üç boyutta ele alındığını görmekteyiz. Bireysel ve sosyal değerleri de içeren “*ahlak*” boyutu Stark ve Glock'un (1969; Glock 1982; 1998) “*etki*” boyutu olarak tanımladığı kategoriye uygun düşmektedir. Burada şu hususu ısrarla belirtmek gerekir ki, geleneksel açıdan Müslüman dindarlığı içinde spesifik olarak tecrübe boyutu yer almamaktadır. Çünkü Müslüman dindarlığının temelini oluşturan iman, ibadet ve ahlak dinî tecrübenin (duygunun) hem nedeni hem de sonucudur. Bu durumu şu şekilde ifade edebilmek mümkündür: İbadet ve ahlakın kaynağı iman, imanın canlanması ve güçlenmesini sağlayan ise ibadet ve ahlaktır (Kayıklık, 2006).

Bazı araştırmacılar da tipolojiler oluşturarak dindarlığı açıklama yoluna gitmişlerdir. Bunlardan en çok bilinenleri, dindarlıkla kişilik ilişkisine atıf yapan Allport'un (1968; 2004; Allport ve Ross, 1967) *iç güdümlü* ve *dış güdümlü* dindarlık tipolojisi ile Fromm'un (1993) *otoriter* ve *hümaniter* dindarlık sınıflamasıdır. İslam kültürüne bakılacak olursa, geleneksel olarak *taklîdî* (avamın dindarlığı) ve *tahkikî* (havassın/seçkinlerin dindarlığı) iman anlayışının hâkim olduğu görülmektedir (Yapıcı, 2007). Modern dönem çalışmalarda farklı bakış açılarından hareketle oluşturulan çok çeşitli dindarlık tiplerini ile karşılaşmaktayız. Örneğin Günay'ın (1999) dinin ibadet boyutuna vurgu yapan *ateşli dindar*, *alaca dindar*, *mevsimlik dindar*, *beynamaz dindar* ve *ilgisiz dindar* olmak üzere beşli tiplerini ile Yapıcı'nın

suz dinî tecrübe esnasındaki duygular zaman zaman huşu, mutluluk ve dinginlikle, zaman zaman da korku ve ürperti ile birlikte ortaya çıkabilir. *Bilgi boyutu* inanan insanın inancının gerektirdiği temel dinî bilgi ve öğretilere sahip olması, ihtiyacı olduğu kadar kutsal metinlerin bilmesi ve bu metinlere güvenmesi ile ilgilidir. Bir inancı bilmek, onu kabul etme ve inanma adına ön koşul olduğundan bu boyut inanç boyutu ile doğrudan ilişkilidir. Bununla beraber inanç, bilginin zorunlu sonucu değildir, diğer bir ifadeyle her dinî bilgi doğrudan inançla sonuçlanmayabilir. Etki boyutu dinî inanç, ibadet, tecrübe ve bilginin davranışlara yansımaları ve gündelik hayatın dinî dünya görüşü ile biçimlenmesi içerir. Bireysel dindarlığı şekillendiren temel husus inanan insanın inancının gereklerini bireysel ve sosyal davranışlarına ne oranda yansıtılabildiği ile yakından ilişkilidir (Stark ve Glock, 1969; Glock 1982; 1998).

(2002) dindarları zihinsel açıdan *liberal, muhafazakâr, dogmatik* ve *fanatik* olarak değerlendirdiği sosyo-kognitif dindarlık tiplemesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

Dindarlık ve Değişkenler

Dindarlığı daha iyi analiz edebilmek için araştırmacılar, dinî yaşamı etkileyen değişkenleri mercek altına almışlardır. Bireyin gerek biyolojik ve psikolojik özellikleri, gerek sosyal çevresiyle ilişkileri, gerekse içine doğduğu toplumun özellikleri onun tüm yaşamını etkilediği gibi dinî duyuş, düşünüş ve yaşayışını da etkilemektedir. Bu bağlamda cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve ikamet değişkenlerinin dindarlık düzeylerini farklılaştırabileceğinden sıklıkla bahsedilmektedir.

Cinsiyet - Dindarlık İlişkisi: Dindarlığın cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği diğer bir ifadeyle, kadınların mı, yoksa erkeklerin mi daha dindar olduğu meselesi araştırmacıların dikkatini çeken soruların başında gelmektedir. Batılı kaynaklarda dindarlık araştırmalarının büyük bir çoğunluğu cinsiyetler arasında anlamlı farklılıkların olduğunu, bu bağlamda kadınların erkeklerden daha dindar bir görüntü çizdiğini teyit etmektedir (Cirhinlioğlu, 2010; Yapıcı, 2012). Özellikle kilise üyeliği, kiliseye devam, dinî inanç, Kutsal Kitap'tan pasajlar okuma, dua ve mistik deneyimler ile ilgili ölçümlerde kadınların erkeklerden daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir (Beit-Hallahmi, 1989; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997). Buna bağlı olarak kadınların daha dindar olduğu yönündeki temayül batıda genel olarak kabul görmektedir (Batson vd. 1993; Miller ve Hoffmann, 1995). Ancak bu tür bulguları genelleştirmemek gerekir. Mesela, Sullins (2006) Batılı toplumlarda yapılan araştırmalarda, her ne kadar kadınların erkeklere nispetle daha dindar olduğu yönünde bulgulara ulaşılmış olsa da, bu durumun evrensel bir olgu olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Zira büyük ölçekli bazı çalışmalarda gerek kişisel dindarlık gerekse dinî aktivitelere katılma hususunda her iki cinsiyet arasında belirgin bir farklılık tespit edilememiştir (Yapıcı, 2007; 2012).

Türkiye'de yapılan araştırmalarda ise açık bir hükme varılabilecek bir netlik bulunmamaktadır. Zira kadınların erkeklerden (Kağıtçıbaşı, 1972; Günay, 1999; Çelik 2002), Kayıklık, 2003; Kirman, 2005; Akşit vd. 2012; DİB, 2014) ya da erkeklerin kadınlardan (Bayyığıt, 1989; Uysal, 1994; 1995; 2006; Voltan-Acar vd., 1996; Kaya, 1998; Karaca, 2000; Kula, 2001; Mehmedoğlu, 2004; Onay, 2004; Yıldız, 2006) daha dindar olduğunu ortaya

14 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

koyan araştırmaların yanı sıra dindarlık açısından her iki cinsiyet arasında anlamlı farklılıkların olmadığını (Köktaş, 1993; Hülür ve Kalender, 2003; Akdoğan, 2002; 2004; Arslan, 2004; Kula, 2005; Mehmedoğlu, 2006; Yapıcı ve Zengin, 2003a; 2003b; Yapıcı, 2006b) tespit eden araştırmalar da vardır. Dahası dindarlığın farklı göstergelerine göre erkeklerin ya da kadınların daha dindar çıktığı araştırma sonuçları da mevcuttur (Yapıcı, 2007, 2012). Hatta kadınların daha maneviyatçı, erkeklerin ise daha dindar olduğu yönünde bulgulara da rastlanmaktadır. Ancak genel anlamda değerlendirilecek olursa kadınların kısmen de olsa erkeklere göre dindarlığa daha meyilli olduğunu söylenebilir (Yapıcı, 2012).

Yaş – Dindarlık İlişkisi: Yaşa göre dindarlık görüntülerinde farklılaşma olup olmadığı, oluyorsa bunun ne yönde ve nasıl gerçekleştiği meselesi araştırmacıların dikkatini çeken konular arasınadır. Yaygın kanaate göre yaş arttıkça dindarlık düzeyi yükselmektedir. Ancak bu durumun gerçekten böyle olup olmadığı sorgulanmaya muhtaçtır.

Batılı literatüre göre, gelişimsel din psikolojisi bağlamında değerlendirebilecek bazı çalışmalarda yaşa bağlı olarak din ve inancın değerşim gösterdiği yönünde birtakım bulgulara rastlanmaktadır. Beit-Hallahmi ve Argyle'nin (1997) verdiği bilgilere dayanarak söylenecek olursa; 3- 12 yaş aralığı ilk ve son çocukluk döneminde dinî düşünce filizlenmekte ve gelişmeye başlamaktadır. Tanrı tasavvuru dev, ejderha gibi büyük ve güçlü olan varlıklardan baba gibi gerçek bir insan algısına, oradan da mistik ve ruhsal güçlere doğru bir evrim geçirmektedir. Bu dönemde ailelerin din algısı, özellikle sosyal öğrenme süreciyle çocukların din ve dindarlık algısını biçimlendirici bir rol oynamaktadır. 12-18 yaş aralığı olarak ifade edilen ergenlik dönemi, dinin ve inancın sorgulandığı, din değerştirme tecrübesinin sıklıkla yaşandığı çalkantılı bir zaman aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. 18-30 yaş aralığı ilk yetişkinlik döneminde ise dinî aktivitelerde belirgin bir düşünüş gözlenmektedir. Orta yaş dönemine kadar araştırma sonuçları büyük ölçüde fikir ortaklığına sahiptir, ancak 30- 60 yaş aralığında görülen dinî değerşimler üç kuram ile izah edilmektedir. Bunlardan ilki, 18-30 yaş aralığındaki dinî aktivitelerde düşünüşten sonra orta yaşta dindarlık göstergelerinin artış gösterdiğini söyleyen *geleneksel kuram*, ikincisi hiçbir yaş döneminde dinî aktivitelerde değerşim olmadığını ileri süren *kararlılık kuramı* ve son olarak yaş arttıkça dinî aktivitelerin azaldığını iddia eden *ilgisizlik kuramı*dır. 60 yaş ve sonrası yaşlılık döneminde ise genelde kiliseye devamda azalma gözlenirken, buna karşın

dua etme sıklığı başta olmak üzere dinî inanç ve tutumlarda belirgin bir artış söz konusu olmaktadır. Bu sonuçlar daha çok fiziksel direncin azalmasıyla açıklanmıştır. Zira yaşlılıkta fiziksel güç gerektiren ibadetler gerilerken, dua, televizyonda dinî programlar takip etme gibi etkinlikler ağırlık kazanmaktadır (Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975).

Türkiye’de yapılan bazı çalışmalardan elde edilen sonuçlar yaşa bağlı olarak dindarlığın artma eğiliminde olduğunu gösterirken bazılarında ise dindarlıkla yaş arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Taplamacıoğlu (1962), Köktaş (1993), Voltan-Acar vd.’nin (1996), Günay (1999), Karaca (2000), Kayıklık (2003), Hülür ve Kalender (2003), Akdoğan (2004), Mehmedoğlu (2006) bulgularına göre yaş arttıkça dindarlık artış göstermektedir. Bununla birlikte Yaparel (1987), Çelik, (2002), Mehmedoğlu (2004), Onay (2004), Yapıcı (2006; 2007) ve Uysal’ın (2006) çalışmaları dindarlıkla yaş arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını teyit etmektedir. DİB (2014) tarafından yapılan Türkiye’de dindarlık araştırmasına göre yaş ilerledikçe günlük beş vakit namaz, Cuma namazı ve Bayram namazı kılma oranı belirgin olarak yükselmektedir. Ramazan ayında oruç tutma davranışında ise özellikle 55 yaştan sonra azalma görülmektedir. Bu da muhtemelen bedensel gücün zayıflaması ve yaşlılığa bağlı olarak hastalıkların ortaya çıkmasıyla ilişkili olabilir.

Aslında Türkçe literatür üzerine yapılan bu kısmî tarama bile Argyle ve Beit-Hallahmi’ye (1975) dayanarak aktardığımız üç temel yaklaşım içerisinde en fazla *geleneksel kuramın* destek bulduğu anlamına gelebilir. Başka bir deyişle, Müslüman örneklemeden elde edilen bulgular -ortalama olarak 18-35 yaş dışarıda tutulacak olursa- genellikle yaş ilerledikçe dindarlığın yükseldiğini ortaya koymaktadır. Bu da ilk yetişkinlik döneminde dine olan ilginin kısmen azaldığı, daha sonra ise artma eğilimi gösterdiği şeklindeki yaklaşımlarla uyumludur (Allport, 2004; Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975; Beit-Hallahmi, 1989; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997). Öyleyse dine ilgisizliğin en fazla yaşandığı genç yetişkinlik dönemi “*hayatın en az dindar olunan safhası*” olarak değerlendirilebilir. Otuzlu yaşlarla birlikte çocuklarını büyütme ve eğitmeye yönelen bireyler, kültürel mirasın bir parçası olan dinî inanç ve değerlerin önemini daha iyi kavrarlar. Orta yaş krizi ile baş edebilmek için de sıklıkla tövbe ile dine yönelim (din içi dindarlaşma) yaşayabilirler. Kuşkusuz bunun tam tersi yönde gerçekleşen değişimler de ortaya çıkabilir, neticede kişi dinden uzaklaşmayı (dinden kopuşu) tercih edebilir. Şu halde insanların

yaşları ilerledikçe, pek çok faktörün etkisi altında dine yönelme yahut dinden uzaklaşmaları söz konusu olabilir.

Eğitim Durumu – Dindarlık İlişkisi: Bireyin dinî yaşantısına etkide bulunan bir diğer değişken eğitim durumudur. “Eğitim düzeyi arttıkça dinî yaşantıda nasıl bir değişme olur?” “Eğitim attıkça dindarlık artmakta mıdır, yoksa azalmakta mıdır?” soruları sıklıkla gündeme gelmektedir (Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975). Bu noktada şu hususu vurgulamak gerekir ki, eğitim düzeyi ile dindarlık arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Meselâ eğitim seviyesi artan bireyler arasında dinî organizasyonlardan ayrılma, din değiştirme ve dinden dönme oranları daha fazladır (Sherkat ve Ellison, 2004). Bu da bir yönüyle insanların akademik bilgi birikimlerine bağlı olarak düşünce yapılarının irrasyonaliteden rasyonaliteye doğru değişim gösterdiği fikrini desteklemektedir. Bununla birlikte formal din eğitimi alanlar üzerinde yapılan çalışmalar onların daha dindar olduğunu ortaya koymaktadır (Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997). Dinî bilginin biçimlendirici gücü, aile başta olmak üzere sosyal çevrenin etkileri, benimsenen ve içselleştirilen dinî-dünya görüşü, dinî kimlikle özdeşleşme düzeyi vs. bu hususta etkili olan faktörler arasındadır. Yapılan çalışmalara dayanarak söyleyecek olursak, orta ve yüksek seviyede din eğitimi alanlar, almayanlara kıyasla daha dindar bir görüntü içerisindedir. Meselâ Fırat (1977), hiç din eğitimi almayanların Allah’a inanç hususunda “kararsızlık”, “agnostiklik” ve “inançsızlık” eğilimlerinin yüksek olduğunu, ayrıca bunların dua ve ibadet davranışlarında resmî ya da özel din eğitimi alanların çok gerisinde kaldığını söylemektedir. Uysal (1994), Kaya (1998), Kula (2001), Hayta (2002), Kimter (2002), Onay (2004), Yapıcı (2006; 2007) ve Yıldız’ın (2006) bulgularına göre din eğitimi alan öğrenciler daha dindardır. Yapıcı (2003; 2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, gerek fiziksel ve sosyal hadiseleri anlamlandırırken dinî referansları kullanma, gerekse dinsel dogmatizm ve dinsel partikularizm düzeyleri bakımından İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte ve bölümlerden anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapıcı ve Zengin (2003a; 2003b) tarafından ortaklaşa yürütülen araştırmalarda ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hem dinin etkisini daha fazla hissettikleri hem de dinî değerleri öncelikli olarak tercih ettikleri tespit edilmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun İmam-Hatip Lisesi kökenli oldukları dikkate alınacak olursa, yukarıda bahsi geçen çalışmalardan elde edilen sonuçları normal karşılamak gerekir. Zira daha lise yıllarında din eğitimi almaya başlayan, bu çerçevede dini anlamaya ve yaşamaya çalışan, nihayet yüksek seviyede din eğitimi alarak

dinî inanç ve değerleri benimseme düzeyi artan gençlerin hem genel anlamda dinî duyarlılıklarının kuvvetli olması, hem de dinî pratikleri daha fazla ifa etme eğilimi göstermeleri beklenen bir durumdur (Hökekleli, 1986). Bununla birlikte gerek İmam-Hatip Lisesi gerekse İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören gençlerin bu okulları tercih nedenleri dikkate alınarak bir çözümleme yapılacak olursa, başta aile olmak üzere sosyo-kültürel çevrenin yönlendirici ve biçimlendirici etkisine özellikle dikkat çekmek gerekir (Onay, 2004).

Yüksek din öğretimi istisna tutulacak olursa eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlığın farklı görüntülerinde göreceli azalmaların tespit edildiği çalışmalar mevcuttur. Taplamacıoğlu (1962), Köktaş (1993), Aydın (1995), Voltan-Acar, Yıldırım ve Ergene (1996), Günay (1999), Çelik (2002), Kayıklık (2003), Akdoğan (2004), Mehmedoğlu (2004), Uysal (2006), DİB'in (2014) bulgularını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Buradan hareketle, yükseköğrenim sürecinde bilincin modernleşerek rasyonelleştiği söylenebilir. Bu da üniversitelerin sekülerleşmenin taşıyıcı gücü olmasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca seküler eğitim veren fakülte ve bölümlerde zaman zaman din ile bilimin karşı karşıya konulması ya da yükseköğrenim sürecinin beraberinde getirdiği sorgulayıcı akademik zihinsel yapıyla dinin eleştirel bir tarzda değerlendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte üniversite eğitiminin öğrencileri göreceli olarak özgürleştirdiğini vurgulamak gerekir. Bunun da ötesinde, Türk eğitim sisteminin pozitivist yapısı -*modernitenin dini âdeta modern öncesi dönemin kalıntısı olarak değerlendiren yaklaşımıyla birleştiği durumlarda*- bilinç ile inanç arasındaki bağı zayıflatıcı bir fonksiyon üstlenebilmektedir (Çelik, 2002; Yapıcı, 2006; 2007). Başka bir deyişle pozitivist bir geleneğe bağlı olan ve bireye sorgulayıcı tutum kazandıran eğitim ile dindarlık arasında ters yönlü ilişkiler ortaya çıkmaktadır.

İkamet - Dindarlık İlişkisi: İkamet edilen yerin büyüklüğü ile dindarlık arasında bir ilişki olabilir mi? Kent ile köy hayatı insanların dinî düşünce, tutum ve davranışları üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir? gibi soruları da ikamet- dindarlık ilişkisiyle ilgili merak edilen sorulardandır.

Tarihsel süreçten bugüne şehirler, kültürün ve elit tabakanın yaşadığı yerleşim alanları olarak ön plana çıkmıştır. Giddens'a göre (1993: 95-96) kapitalizm öncesi kentler bilim, sanat ve kozmopolit bir kültürün merkezini oluşturmaktadır. Zaman zaman kır kökenli dinî hareketler görülmüşse de dinler genellikle kent merkezlerinde ortaya çıkıp daha sonra kırsal alana doğru yayılmışlardır (Wach, 1995). Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'in

**18 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ**

şehir merkezlerinde ortaya çıkıp daha sonraları köylere yayıldığı göz önüne alınırsa bu görüş büyük oranda doğruluk kazanmaktadır. Tarihte dinlerin ortaya çıktığı, öğretisinin geliştiği, dinî mimarinin şekillendiği, dinî yaşayışın ilk ve asli kaynağa bağlı olarak şekillendiği merkezler olan kentler, modern sanayi devrimi ile beraber gelen toplumsal değişim sonucunda dindarlığın göreceli olarak azaldığı mekânlara doğru evrilmiştir. Buna karşılık kırsal kesim geleneksel hayat tarzının korunduğu oranda dinî pratiklerin daha fazla yaşandığı yerleşim bölgeleri halini almışlardır (Günay, 1986; 1987; Doğan, 2010) .

Batılı kaynaklarda, büyük topluluklara nispetle küçük toplulukların kiliseye devam etme oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Batson vd., 1993). ABD’de yapılan araştırmalarda, kırsalda yaşayanların daha geleneksel ve köktenci tutumlara sahip oldukları, daha fazla dinî tecrübe yaşadıkları; buna karşılık şehirlilerin daha az geleneksel dinî davranış sergilediği tespit edilmiştir. Dahası kentliler köylülere nispetle dinî bakımdan daha az ortodoks çıkmıştır (Argyle ve Beit-Hallahmi 1975; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997). Ülkemizde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir.

Günay’ın (1999) araştırmasına göre kırsal kesimde namaz ve oruç gibi ibadetleri düzenli olarak yerine getirenlerin oranı kentte yaşayanlardan daha yüksektir. Kırsal kesimden kente göç etmiş olanların kentte oturma süreleri uzayıp kent yaşamlarıyla bütünleşmeleri artıkça ibadetlerde belirgin bir azalma görülmektedir. Buna mukabil, kentlilerin nafile namaz ve oruçlara kırsal kesimde olanlara göre daha fazla ilgilendikleri yönünde bulgular vardır. Bu durum, belirli zamanlarda (örneğin Ramazan ayında teravih namazı, kutsal gün ve gecelerde namaz kılma, oruç tutma, kuran okuma vs.) dinî yönelimin artmasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca nafile ibadetlere olan ilgiyle sırf dinî gruplar olarak bilinen ve daha çok kentsel olgular olan tarikat, cemaat vb. dinî gruplara aidiyet arasında yakın bir ilişki bulunabilir. Zira mensuplarının dinî yaşantılarını sıkı denetim altında almaya çalışan bu tür gruplar, nafile ibadetlere önem vermeleriyle dikkat çekmektedirler.

Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması’ndan (DİB, 2014) elde edilen bulgulara göre kent ve kır kökenli olmak inanç esasları açısından farklılık oluşturmamaktadır. Bununla birlikte kırsalda yaşayanlar kentte yaşayanlara nispetle günlük beş vakit namaz, Cuma namazı ve Bayram namazını daha fazla kılmakta, ancak oruç tutma davranışı açısından kent ile kır arasında belirgin bir farklılık görülmemektedir. Akşit ve arkadaşlarının (2012) tespitleri

göstermektedir ki, kırsalda yaşayanlar kentte yaşayanlara nispetle kendilerini daha dindar algılamakta, temel dinî esaslara daha fazla inanmaktadır. “Asıl olan iyi insan olmaktır, ibadetler yapılmasa da olur.” cümlesine kentliler; “İbadetler dinin direğidir, mutlaka yapılması gerekir.” cümlesine ise kırsalda yaşayanlar daha yüksek oranda katılmışlardır. Çelik’in (2002) bulguları ise daha ilginçtir. Kırsaldan kente göçenlerin şehirde yaşama süreleri arttıkça dindarlıklarında da artış ortaya çıkmaktadır. Bu durum yaş faktörüyle ilişkili olduğu kadar zaman içinde göçün beraberinde getirdiği dengesizlikten kurtulma ve şehrin imkânlarına kavuşma ile de ilişkili olabilir. Dahası şehir hayatının beraberinde getirdiği bireysel ve sosyal sorunlarla başa çıkabilmek için yeniden dine yönelim gerçekleşmiş olabilir.

Köy ve kent hayatında dinî yaşamın farklılık göstermesi hususunda sosyal etkinin katkısı yadsınamaz. Zira bir insan, küçük bir yerde herkesi tanır ve herkes tarafından tanınır. Dolayısıyla dinî ritüeller toplum tarafından kontrol edilir ve desteklenir. Bu yüzden küçük yerleşimlerde dinî göstergeler daha yüksek olabilir (Batson vd. 1993). Öte yandan köy ve kent yaşam temposunun farklılığı da söz konusu durumu desteklediği söylenebilir. Kent hayatı, özellikle büyükşehirlerde yaşama olgusu modernite ile daha sıkı bir ilişkiyi beraberinde getirmektedir. Özetle, dayanışma biçimin mekanikleştiği, kalabalık içinde yalnızlaşmanın arttığı kentli yaşam bireyleri, bir yandan dinden uzaklaştırıcıyken diğer yandan anlam arayışlarıyla onları dine ve maneviyata yaklaştıracı bir etkiye sahiptir.

Cevap Aranılan Sorular

1. KKTC vatandaşlarının dindarlık görüntüleri ile sosyo-demografik değişkenleri arasındaki ilişkiler nasıldır?
2. Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılar ayrı ayrı değerlendirildiğinde, dinî hayatın farklı görüntüleri ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve ikamet arasındaki ilişkilerde farklılaşma var mıdır?

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni KKTC vatandaşları olup, çalışma evreni Lefkoşa, Gazimağusa, İskele kent merkezleri ve buralara bağlı köylerde yaşayanlardır. Örneklem ise söz konusu yerleşim yerlerinde ikamet edenler

arasından basit rastlantısal yöntemle seçilen 401 kişiden oluşmaktadır. Bunların 194'ü (% 48.4) erkek, 207'si (% 51.6) kadındır. Araştırmaya katılanların en küçüğü 17, en büyüğü 70 yaşında olup genel yaş ortalaması ise 32.23'tür. Araştırmaya katılanlar eğitim düzeylerine göre % 16'sı ilk ve ortaokul, % 40.6'sı lise, % 43.4'ü ise üniversite ve lisansüstü eğitimi almış kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca katılımcıların 208'i (% 51.9) kentte, 188'i (% 46.9) ise köyde ikamet ettiğini belirtmiştir. 5 kişi (% 1.2) ise ikamet sorgulamasını boş bırakmıştır.

Katılımcılar kökene göre “Yerli Kıbrıslı” ve “Türkiye Göçmeni” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yerli Kıbrıslı kavramı, Osmanlı döneminde adaya gönderilen Türklerin soyundan gelen ve hâlihazırda KKTC'de ikamet eden kişileri; Türkiye Göçmeni ise 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra Türkiye'den giden ve adaya yerleşen KKTC vatandaşlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Örneklemin 188'i (% 46.9) Yerli Kıbrıslı; 203'ü (% 50.6) ise Türkiye Göçmenidir. Katılımcılardan 10 kişi (% 2.5) köken sorusuna cevap vermemiştir.

Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Araştırmanın verilerini toplamak üzere hazırlanan anket formunda sosyo-demografik değişkenler ve dinî hayata yönelik sorular bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan sosyo-demografik değişkenler; *cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, köken* ve *ikamet* olmak üzere beş sorudan oluşmaktadır. Söz konusu değişkenler, yapılan istatistiksel işlemlerde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. *Bir yaratıcının varlığına inanma, Allah'ın varlığını hissetme, namaz kılma, oruç tutma* ve *dua etme* sıklığını tespit etmeye yönelik dinî değişkenler ise sosyo-demografik değişkenlerle birlikte analiz edildiğinde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada ilk olarak köken ile dinî hayatın farklı görüntüleri arasındaki ilişkilere ait veriler ele alınmıştır. Dinî hayatın farklı görüntüleri ile kökenler arasındaki farklılıkları tespit edebilmek için yapılan t-testi analiz sonuçları Tablo 1'de verilmiştir

Tablo 1*Dinî Yaşayışın Farklı Görüntülerinin Kökene Göre Analizi (t-testi)*

Dinî Değişkenler	Köken	N	X	S	sd	t	p
Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Yerli Kıbrıslı	188	2.85	.39	387	-4.406	.000*
	Türkiye Göçmeni	201	2.98	.12			
Allah'ın Varlığını Hissetme	Yerli Kıbrıslı	188	3.32	.90	387	-2.794	.005*
	Türkiye Göçmeni	201	3.55	.69			
Namaz Kılma	Yerli Kıbrıslı	188	1.70	.99	387	-8.571	.000*
	Türkiye Göçmeni	201	2.58	1.03			
Oruç Tutma	Yerli Kıbrıslı	188	1.81	.74	387	-10.039	.000*
	Türkiye Göçmeni	201	2.51	.63			
Dua Etme	Yerli Kıbrıslı	188	3.12	.95	387	-3.848	.000*
	Türkiye Göçmeni	201	3.46	.75			

Tablo 1'e bakıldığında, dinî hayatın farklı görüntülerinin tamamında Türkiye Göçmenlerinin Yerli Kıbrıslılardan daha yüksek puan aldığı görülmektedir. KKTC vatandaşlarının Yerli Kıbrıslı veya Türkiye Göçmeni oluşları ile “*Bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(387) = -4.406, p=.000], “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(387)= -2.794, p=.005], “*namaz kılma*” [t(387)= -8.571, p=.000], “*oruç tutma*” [t(387)= -10.039, p=.000], “*dua etme*” [t(382)= -3.848, p=.000] arasında p<.05 düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Dinî Yaşayışın Farklı Görüntülerinin Cinsiyete Göre Analizi (t-testi)

Dinî Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Erkek	193	2.90	.31	397	-1.547	.123
	Kadın	206	2.94	.26			
Allah'ın Varlığını Hissetme	Erkek	193	3.31	.89	397	-3.216	.001*
	Kadın	206	3.57	.69			
Namaz Kılma	Erkek	193	2.26	1.09	397	1.465	.144
	Kadın	206	2.10	1.12			
Oruç Tutma	Erkek	193	2.22	.78	397	.681	.496
	Kadın	206	2.16	.76			
Dua Etme	Erkek	193	3.17	.96	397	-2.825	.005*
	Kadın	206	3.42	.77			

Dinî yaşayışın farklı görüntülerinin cinsiyete göre analizini sunan Tablo 2'deki bulgulara göre erkekler “*namaz kılma*” ve “*oruç tutma*” sıklığında; kadınlar ise “*bir Yaraticının varlığına inanma*”, “*Allah'ın varlığını hissetme*” ve “*dua etme*” sıklığında daha fazla puan almışlardır. “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(397)= -3.216, p=.001] ve “*dua etme*” [t(397)= -2.825, p=.005] sıklığında her iki cinsiyet arasında kadınlar lehine anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır (p<.05). Bununla birlikte “*bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(397)= -1.547, p=.123] (p>.05); “*namaz kılma*” [t(397)= 1.465, p=.144] ve “*oruç tutma*” [t(397)= .681, p=.496] sıklığında cinsiyetler arasında gözlenen farklılıklar anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır.

Tablo 3

Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda Dinî Değişkenlerin Cinsiyete Göre Analizi (t-testi)

Köken	Dini Hayatın Farklı Görüntüleri	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p	
Yerli Kıbrıslı	Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Erkek	88	2.80	.42	186	-1.623	.106	
		Kadın	100	2.90	.36				
	Allah'ın Varlığını Hissetme	Erkek	88	3.14	1.02	186	-2.625	.009*	
		Kadın	100	3.49	.75				
	Namaz Kılma	Erkek	88	1.86	1.07	186	2.118	.036*	
		Kadın	100	1.56	.89				
	Oruç Tutma	Erkek	88	1.82	.79	186	.270	.788	
		Kadın	100	1.80	.71				
	Dua Etme	Erkek	88	2.93	1.05	186	-2.678	.008*	
		Kadın	100	3.30	.82				
	1974 Sonrası Türkiye Göçmeni	Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Erkek	95	2.97	.14	199	-.676	.500
			Kadın	106	2.99	.09			
Allah'ın Varlığını Hissetme		Erkek	95	3.45	.75	199	-2.046	.042*	
		Kadın	106	3.65	.61				
Namaz Kılma		Erkek	95	2.53	.98	199	-.588	.557	
		Kadın	106	2.62	1.07				
Oruç Tutma		Erkek	95	2.51	.63	199	-.034	.973	
		Kadın	106	2.51	.63				
Dua Etme		Erkek	95	3.37	.80	199	-1.493	.137	
		Kadın	106	3.53	.70				

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere, Yerli Kıbrıslılar arasında cinsiyete göre “*bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(186) = -1.623, p=.106] ve “*oruç tutma*” [t(186) = .270, p=.788] sıklıklarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir (p>.05). “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(186) = -2.625, p=.009], “*namaz kılma*” [t(186) = 2.118, p=.036] ve “*dua etme*” [t(186) = -2.678, p=.008] sıklıklarında ise cinsiyete göre p<.05 düzeyinde anlamlı farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Dikkat

edilecek olursa *Allah'ın varlığını hissetme* ve *dua etme* sıklığında kadınlar daha fazla puan almışken, *namaz kılma* sıklığında ise erkekler kadınlardan fazla puan almışlardır.

Türkiye Göçmenlerinde cinsiyete göre yalnızca “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(199) = -2.046, p=.042] düzeyinde anlamlılık seviyesine ulaşan bir farklılık göze çarpmaktadır. “*Bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(199) = -.676, p=.500], “*namaz kılma*” [t(199) = -.588, p=.557], “*oruç tutma*” [t(199) = -.034, p=.973] ve “*dua etme*” [t(199) = -1.493, p=.137] bakımından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmamıştır.

Tablo 4

Dinî Yaşayışın Farklı Görüntülerinin İkamete Göre Analizi (t-testi)

Dinî Değişkenler	İkamet	N	X	S	sd	t	p
Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Kent	208	2.89	.34	392	-1.784	.075
	Köy	186	2.95	.21			
Allah'ın Varlığını Hissetme	Kent	208	3.38	.85	392	-1.753	.080
	Köy	186	3.52	.74			
Namaz Kılma	Kent	208	1.83	1.02	392	-6.592	.000*
	Köy	186	2.53	1.06			
Oruç Tutma	Kent	208	1.98	.78	392	-5.838	.000*
	Köy	186	2.41	.69			
Dua Etme	Kent	208	3.19	.91	392	-2.721	.007*
	Köy	186	3.43	.80			

Tablo 4'teki veriler, ikamete göre dinî hayatın farklı görüntülerinin tamamında köyde yaşayanlar lehine farklılıkların olduğunu göstermektedir. Ancak, *bir Yaraticının varlığına inanma* [t(392) = -1.784, p=.075] ve *Allah'ın varlığını hissetme* [t(392) = -1.753, p=.080] değişkenlerindeki farklılıklar t-testi analizine göre anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır (p>.05).

Namaz kılma [t(392) = -6.592, p=.000], *oruç tutuma* [t(392) = -5.838, p=.000] ve *dua etme* [t(392) = -2.721, p=.007] sıklığına bakıldığında ise kentte yaşayanlar ile köyde yaşayanlar arasındaki bu farklılık t-testi analiz sonuçlarına göre anlamlılık seviyesine ulaşmıştır (p<.05).

Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda dinî değişkenlerin ikamete göre analizini gösteren Tablo 5'e göre, Yerli Kıbrıslılarda ikamete göre *namaz kılma* [$t(185) = -3.124, p=.002$] ve *oruç tutma* [$t(185) = -3.193, p=.002$] sıklıklarında anlamlılık seviyesine ulaşan farklılıklar vardır.

Tablo 5

Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda Dini Değişkenlerin İkamete Göre Analizi (t-testi)

Köken	Dini Hayatın Farklı Görüntüleri	İkamet	N	X	S	sd	t	p
Yerli Kıbrıslı	Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Kent	125	2.84	.42	185	-.766	.445
		Köy	62	2.88	.31			
	Allah'ın Varlığını Hissetme	Kent	125	3.27	.94	185	-1.161	.247
		Köy	62	3.43	.82			
	Namaz Kılma	Kent	125	1.53	.90	185	-3.124	.002*
		Köy	62	2.00	1.05			
	Oruç Tutma	Kent	125	1.68	.71	185	-3.193	.002*
		Köy	62	2.04	.75			
	Dua Etme	Kent	125	3.07	.98	185	-1.035	.302
		Köy	62	3.22	.89			
1974 Sonrası Türkiye Göçmeni	Bir Yaraticının Varlığına İnanma	Kent	77	2.98	.11	199	.178	.859
		Köy	124	2.98	.12			
	Allah'ın Varlığını Hissetme	Kent	77	3.53	.68	199	-.399	.690
		Köy	124	3.57	.70			
	Namaz Kılma	Kent	77	2.23	1.03	199	-3.904	.000*
		Köy	124	2.79	.97			
	Oruç Tutma	Kent	77	2.37	.68	199	-2.517	.013*
		Köy	124	2.60	.58			
	Dua Etme	Kent	77	3.35	.77	199	-1.665	.097
		Köy	124	3.53	.73			

Tablo 5'teki bulgular göstermektedir ki ikamet yeri açısından Yerli Kıbrıslıların köyde yahut kentte yaşıyor olmalarına göre “*bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(185) = -.766, p=.445], “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(185) = -1.161, p=.247] ve “*dua etme*” [t(185) = -1.035, p=.302] düzeyi farklılaşmamaktadır.

Türkiye Göçmenlerinin “*namaz kılma*” [t(199) = -3.904, p=.000] ve “*oruç tutma*” [t(199) = -2.517, p=.013] sıklıklarında köy ve kentte yaşayanlar arasında anlamlılık seviyesine ulaşan farklılıklar tespit edilmiştir. Bununla birlikte “*bir Yaraticının varlığına inanma*” [t(199) = .178, p=.859], “*Allah'ın varlığını hissetme*” [t(185) = -.399, p=.690] ve “*dua etme*” [t(185) = -1.665, p=.097] bakımından ikamet yerinin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı gözlenmemiştir.

Tablo 6

Dinî Hayatın Farklı Görüntüleri ile Yaş ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiler

Dinî Hayatın Farklı Görüntüleri	Yaş			Eğitim Düzeyi		
	N	r	p	N	r	p
Bir Yaraticının varlığına inanma	399	.086	.085	399	-.127*	.011
Allah'ın varlığını hissetme	399	.079	.113	399	-.101*	.043
Namaz kılma	399	-.072	.150	399	-.135**	.007
Oruç tutma	399	-.045	.366	399	-.177**	.000
Dua etme	399	.041	.414	399	-.130**	.010

*p<.05, **p<.01

Tablo 6'daki korelasyon sonuçları göstermektedir ki katılımcıların yaşı ile “*bir Yaraticının varlığına inanma*” (r= .086, p>.05), “*Allah'ın varlığını hissetme*” (r= .079, p>.05), “*namaz kılma*” (r= -.072, p>.05), “*oruç tutma*” (r= -.045, p>.05) ve “*dua etme*” (r= .041, p>.05) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir.

Tablo 6'ya tekrar bakılacak olursa, katılımcıların eğitim düzeyi ile dinî hayatın farklı görüntülerinin tamamında istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşan ilişkilerin olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların eğitim seviyesi ile “*bir Yaraticının varlığına inanma*” (r= -.127, p<.05) ve “*Allah'ın varlığını hissetme*” (r= -.101, p<.05) arasında negatif; yine eğitim seviyesi ile “*namaz kılma*” (r= -.135, p<.01), “*dua etme*” (r= -.130, p<.01)

ve “*oruç tutma*” ($r = -.177, p < .01$) arasında negatif ilişkiler ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi arttıkça dindarlığa ilişkin puanlar belirgin bir şekilde düşüş göstermektedir. Özellikle ibadetlere yönelik puanlarda bu düşüş kendisini daha fazla hissettirmektedir.

Tablo 7

Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda Dinî Değişkenlerin Yaş ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiler

Köken	Dinî Hayatın Farklı Görüntüleri	Yaş			Eğitim Düzeyi		
		N	r	p	N	r	p
Yerli Kıbrıslı	Bir Yaraticının varlığına inanma	188	.140	.055	188	-.151*	.039
	Allah'ın varlığını hissetme	188	.051	.484	188	-.064	.386
	Namaz kılma	188	-.138	.060	188	-.121	.097
	Oruç tutma	188	-.085	.245	188	-.165*	.024
	Dua etme	188	.072	.323	188	-.087	.233
1974 Sonrası Türkiye Göçmeni	Bir Yaraticının varlığına inanma	201	.050	.483	201	.067	.343
	Allah'ın varlığını hissetme	201	.142*	.044	201	-.052	.467
	Namaz kılma	201	.068	.336	201	-.063	.378
	Oruç tutma	201	.094	.187	201	-.060	.400
	Dua etme	201	.030	.669	201	-.103	.148

* $p < .05$

Tablo 7'deki bulgulara göre, Yerli Kıbrıslıların “*bir Yaraticının varlığına inanma*” [$r(188) = .140, p = .055$], “*Allah'ın varlığını hissetme*” ($r = .051, p > .05$), “*namaz kılma*” ($r = -.138, p > .05$), “*oruç tutma*” ($r = -.085, p > .05$) ve “*dua etme*” ($r = .072, p > .05$) düzeyleri ile yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Türkiye Göçmenlerinin yaşları ile “*bir Yaraticının varlığına inanma*” ($r = .050, p > .05$), “*namaz kılma*” ($r = .068, p > .05$), “*oruç tutma*” ($r = .094, p > .05$) ve “*dua etme*” ($r = .030, p > .05$) düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiş; bu grupta sadece yaş ile “*Allah'ın varlığını hissetme*” ($r = .142, p < .05$) arasında anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Tablo 7'ye tekrar bakılacak olursa, Yerli Kıbrıslılarda eğitim düzeyi ile “*Allah'ın varlığını hissetme*” ($r = -.064, p > .05$), “*namaz kılma*” ($r = -.121,$

p.>05), ve “*dua etme*” ($r = -.087$, $p > .05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiş; buna karşın eğitim düzeyi ile “*bir Yaraticının varlığına inanma*” ($r = -.151$, $p < .05$) ve “*oruç tutma*” ($r = -.165$, $p < .05$) arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Türkiye Göçmenlerinin eğitim düzeyi ile “*bir Yaraticının varlığına inanma*” ($r = .067$, $p > .05$), “*Allah’ın varlığını hissetme*” ($r = -.052$, $p > .05$), “*namaz kılma*” ($r = -.063$, $p > .05$), “*oruç tutma*” ($r = -.060$, $p > .05$) ve “*dua etme*” ($r = -.103$, $p > .05$) sıklıklarını içeren dinî değişkenlerin hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Tartışma

Araştırma iki temel soruya cevap bulmak istemektedir: Birincisi Müslüman KKTC vatandaşlarının sosyo-demografik özelliklerine (*cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, ikamet*) göre dinî hayatları (*bir Yaraticının varlığına inanma, Allah’ın varlığını hissetme, namaz kılma, oruç tutma, dua etme* düzeyleri) farklılaşmakta mıdır? İkincisi ise Müslüman KKTC vatandaşları Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılar olmak üzere ikiye ayrıldığında, her iki kategorinin sosyo-demografik özellikleri (*cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, ikamet*) ile dinî hayatın farklı görüntüleri (*bir Yaraticının varlığına inanma, Allah’ın varlığını hissetme, namaz kılma, oruç tutma, dua etme* düzeyleri) arasında ilişkilerde farklılaşma var mıdır?

Bulgulara (bkz. Tablo 1) göre, köken ile dinî değişkenlerin tamamında Türkiye Göçmenleri lehine anlamlı farklılaşmalar vardır ($p < .05$). Başka bir deyişle Türkiye Göçmenleri Yerli Kıbrıslılara nispetle daha dindar bir görüntü çizmiştir. 1974 ve sonrasında Kıbrıs’a göç eden Türkiyelilerin çoğunlukla kırsalda yaşamasının söz konusu farklılığı beslediği söylenebilir. Çünkü kırsalda ikamet edenler şehirlilere nispetle geleneksel yaşam biçimine daha bağlı, dolayısıyla daha muhafazakâr özellikler göstermesi olasıdır. Dinî değerler söz konusu olduğunda muhafazakâr tutum daha açık bir şekilde hissedilebilir. Ayrıca bu durum, Türkiye Göçmenlerine göre yeniliğe ve değişime daha hazır olan Yerli Kıbrıslıların dinî değişkenlerden düşük puan almalarını açıklayabilir.

Tablo 2’deki verilere göre, kadınlar *Allah’ın varlığını hissetme* açısından $p < .01$ düzeyinde, dua etme sıklığı açısından ise $p < .05$ düzeyinde erkeklerden anlamlı derecede farklılaşmıştır. Yani kadınlar iç dünyalarında Allah’ın varlığını erkeklere nispetle daha canlı bir şekilde hissetmekte ve daha sık duaya yönelmektedirler. Bu durum, kadınların hem daha duygusal olmalarıyla hem de karşılaştıkları zorlukları aşma hususunda Allah’a yönelmeye daha meyilli

olmalarıyla açıklanabilir. Diğer taraftan anlamlılık seviyesine ulaşmasa da ortalamalar üzerinden *bir Yararıcı'nın varlığına inanma* konusunda kadınlar; *namaz kılma* ve *oruç tutma* sıklığında ise erkekler daha fazla puan almışlardır ($p>.05$).

Bir Yararıcı'nın varlığına inanma, *Allah'ın varlığını hissetme* ve *dua etme* sıklığı birlikte ele alındığı zaman bireysel dindarlıkta kadınların erkeklere göre daha dindar bir görüntü çizdiği söylenebilir. t-Testi sonuçları, bulguların anlamlılık düzeyinde olmadığını söylese de ortalamalar, namaz kılma ve oruç tutma sıklığı hususunda erkeklerin kurumsal dindarlığa daha meyilli olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3'e bakıldığında Yerli Kıbrıslılarda *Allah'ın varlığını hissetme* ve *dua etme* hususunda kadınlar lehine, *namaz kılma* sıklığında ise erkekler lehine anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Türkiye Göçmenlerinde ise cinsiyete göre yalnızca *Allah'ın varlığını hissetme* hususunda kadınlar lehine anlamlı farklılık söz konusudur. Buna göre Türkiye Göçmenlerinin cinsiyet açısından dinî hayatın farklı görüntülerinde daha homojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Yapıcı'nın (2012) Türk toplumunda cinsiyete göre dindarlık farklılaşmasını ele alan meta-analiz çalışmasına göre, Türkiye'de yapılan araştırmalarda açık bir hükme varılabilecek bir netlik bulunmamaktadır. Ancak çalışma sonuçları, kadınların kısmen de olsa erkeklere göre dindarlığa daha meyilli olduğunu söylemektedir. Bu yönüyle, araştırmamızın sonuçları Türkiye'dekilerle uyumludur, denebilir.

İkametin dinî değişkenler üzerindeki etkisine gelince (bkz. Tablo 4), köy ile kent arasında *namaz kılma*, *oruç tutma* ve *dua etme* sıklığında anlamlı farklılaşmalar tespit edilmiştir ($p<.05$). *Bir Yararıcı'nın varlığına inanma* ve *Allah'ın varlığını hissetme* hususunda ise anlamlılık seviyesine ulaşan bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($p>.05$). Buna göre inanma ve Yararıcı'yı iç dünyada canlı bir şekilde hissetme, duygusal olarak O'nunla bağ kurma konusunda ikamet ayrıştırıcı bir faktör değildir. Ancak ibadetlerin ifa edilmesi hususuna gelindiğinde kişilerin yaşadıkları yer farklılık oluşturmuştur. Yani köyde yaşayanlar dinî ibadetlerini (namaz kılma, oruç tutma ve dua etme) kentte ikamet edenlere nispetle daha fazla yerine getirmektedirler. Söz konusu farklılaşmayı köy ve kent arasındaki yaşam temposunun farklılığı ve muhafazakâr insanların çoğunlukla köyde yaşamaları ile açıklamak mümkündür.

30 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Yerli Kıbrıslı ve Türkiye Göçmenlerinin ayrı ayrı ele alındığı Tablo 5'e bakıldığında, her iki tarafta da benzer bir görüntü ile karşılaşmaktayız. Hem Yerli Kıbrıslılarda hem de Türkiye Göçmenlerinde ikamete göre *namaz kılma* ve *oruç tutma* sıklığında köylüler lehine anlamlı farklılıklar vardır. Yani her iki kökende de köydekiler ibadetlerini şehirde yaşayanlara göre daha düzenli ifa ettiklerini belirtmişlerdir.

Yaş ile dinî hayatın farklı görüntüleri arasındaki ilişkilere gelince (bkz. Tablo 6); yaş, *bir Yararıcı'nın varlığına inanma*, *Allah'ın varlığını hissetme* ve *dua etme* sıklığı ile pozitif; *namaz kılma* ve *oruç tutma* sıklığı ile negatif korelasyona sahip olsa da söz konusu ilişkiler anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır (p>.05).

Buna göre yaş ile dinî değişkenler arasında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı ilişki yoktur. Yani sonuçlar, katılımcıların dinî hayatında yaşa bağlı olarak kayda değer bir değişiklik yaşamadığını göstermektedir. Bu durum, hangi yaşta olursa olsun dinî hayata dair önemli değişikliklerin olmayacağını öngören *kararlılık modeli* ile açıklanabilir (Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975).

Yerli Kıbrıslılarda yaş ile dinî değişkenler arasındaki ilişki genel örneklem ile benzer durumdadır. Yani Yerli Kıbrıslılarda yaş ile dinî değişkenler arasında anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişki yoktur. Türkiye Göçmenlerinde ise, *Allah'ın varlığını hissetme* hususunda yaş ile doğru orantılı, anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, Yerli Kıbrıslılardan farklı olarak Türkiye Göçmenleri yaş ilerledikçe Allah'ın varlığını iç dünyalarında daha yoğun bir şekilde hissettiklerini belirtmişlerdir.

Türkiye'de yapılan çalışmalara bakılacak olursa, farklı sonuçların elde edildiği görülebilir. Kayıklık'ın (2003) orta yaş ve yaşlılar üzerine yapmış olduğu çalışmada yaş ile inanç ve ahlâk arasında anlamlı bir ilişki çıkmamış; ibadet ve genel dinsel yaşayış arasında ise pozitif yönde ilişkiler tespit edilmiştir. Mehmedoğlu'nun (2004) çalışmasında ise doğrusal olmayan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Genel olarak yaş ile dindarlık arasında pozitif ilişki varken 31-40 yaş aralığında düşüş gözlemlenmiştir. Uysal'ın (2006) araştırmasında yaş ile dindarlık arasında anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilememiş; Yapıcı'nın (2007) çalışmasında ise "dua etme" sıklığı dışında yine anlamlı farklılıklar ortaya çıkmamıştır.

Eğitim düzeyi ile dinî değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında

(Tablo 6), *bir Yaraticı'nın varlığına inanma* ve *Allah'ın varlığını hissetme* hususunda $p<.05$ düzeyinde, *dua etme*, *namaz kılma* ve *oruç tutma* sıklığında ise $p<.01$ düzeyinde anlamlılık seviyesine ulaşan ters yönlü ilişkilerin olduğu görülecektir. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça dindarlıkla ilgili tüm değişkenlerde puan düşüşü yaşanmıştır. Yani katılımcıların eğitim seviyesi yükseldikçe, dine dair ilgi ve alakaları azalmıştır. Dikkat edilecek olursa söz konusu ilgi kaybı özellikle ibadetlerde kendisini göstermiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, korelasyon sonuçları eğitim düzeyi ile tüm dinî değişkenler arasında negatif yönde ilişkilerin olduğunu söylemiştir.

Söz konusu ilişkileri, modernizm ve çağdaş değerlerin taşıyıcısı olarak görülen eğitimin, günümüz dünyasında geçerliliğini yitirmiş bir yapı olarak bakılan dine alternatif ya da onu revize eden bir süreç olduğu düşüncesiyle açıklamak mümkündür. Zira böyle bir anlayışta eğitim ve din birbirinin karşısındadır. Verilen eğitimin pozitivist bir geleneğe bağlı olduğu ve bireye sorgulayıcı tutum kazandırdığı düşünüldüğünde eğitimle din arasındaki ters yönlü ilişkiler daha rahat anlaşılabilir. Türkiye'de yapılan çalışmalar (Kayıklık, 2003; Uysal, 2006) da genellikle araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Yerli Kıbrıslılarla Türkiye Göçmenlerinin ayrı ayrı değerlendirildiği Tablo 7'ye göre, Yerli Kıbrıslılarda eğitim düzeyi ile tüm dinî değişkenler negatif yönde korelasyona sahipken, bunlardan *bir Yaraticının varlığına inanma* ve *oruç tutma* değişkenleri anlamlılık seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye Göçmenlerine bakıldığında, eğitim düzeyi ile dinî değişkenlerin hiçbirinde anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Anlamlılık seviyesine ulaşmasa da eğitim düzeyi ile *Allah'ın varlığını hissetme*, *namaz kılma*, *oruç tutma* ve *dua etme* hususunda negatif yönde ilişkiler söz konusu iken, *bir Yaraticının varlığına inanma* ise pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Buna göre Yerli Kıbrıslılarda eğitim düzeyi arttıkça dinî göstergeler Türkiye Göçmenlerine göre daha fazla azalmaktadır. Türkiye Göçmenlerinde ise anlamlılık seviyesinde ulaşmasa da eğitim seviyesi arttıkça ibadetler azalsa da inanç hususunda azalma değil artış meydana gelmektedir.

32 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Sonuç

1. Dinî değişkenlerin tamamından yüksek puan alan Türkiye Göçmenleri, Yerli Kıbrıslılara nispetle daha dindar bir görüntü çizmiştir.
2. Kadınlar iç dünyalarında Allah'ın varlığını erkeklere nispetle daha canlı bir şekilde hissetmekte ve daha sık duaya yönelmektedirler. Türkiye Göçmenleri, Yerli Kıbrıslılara nispetle cinsiyet açısından dinî hayatın farklı görüntülerinde daha homojen bir yapıya sahiptir.
3. Köy ile kent arasında *namaz kılma*, *oruç tutuma* ve *dua etme* sıklığında köyde yaşayanlar lehine anlamlı farklılaşmaların olduğu görülmüştür. Hem Yerli Kıbrıslılarda, hem de Türkiye Göçmenlerinde köydekiler ibadetlerini şehirde yaşayanlara göre daha düzenli ifa ettiklerini belirtmişlerdir.
4. Genel örneklemede dinî hayatın farklı görüntüleri ile yaş arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır. Benzer şekilde Yerli Kıbrıslılarda da söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki gözlenmezken, Türkiye Göçmenlerinde yaş ile Allah'ın varlığını iç dünyada hissetme hususunda pozitif korelasyon vardır.
5. Korelasyon sonuçları, eğitim düzeyi ile tüm dinî değişkenler arasında negatif yönde ilişkilerin olduğunu göstermiştir. Yerli Kıbrıslılarda eğitim düzeyi arttıkça dinî göstergeler Türkiye Göçmenlerine göre daha fazla azalmaktadır.

Kaynaklar

- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte dinî hayat*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akdoğan, A. (2004). *Sosyal değişim ve din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2012). *Türkiye'de dindarlık: Sosyal gerilimler ekseninde inanç ve yaşam biçimleri*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Allport, G. W. ve Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* 5, 432-443.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve dinî* (Çev. B. Sambur). Ankara: Elis Yayınları.
- Allport, G. W. (1968). *The Person in Psychology: Selected Essays*, Beacon Press: Boston.
- Argyle, M. ve Beit-Hallahmi, B. (1975). *The social psychology of religion*. London ve Boston: Routledge ve Kegan Paul.
- Arslan, M. (2004). *Türk popüler dindarlığı*. İstanbul: DEM Yayınları.

- Aydın, A. R. (1995). *Dinî inkârın psiko-sosyal nedenleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ayten, A. (2010). *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Batson, C., D., Schoenrade, P. ve Ventis, L. W. (1993). *Religion and the Individual*. Oxford Univ. Press. Inc.
- Bayyığıt, M. (1989). Üniversite gençliğinin *dinî inanç, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*. Basılmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Beit-Hallahmi, B. ve Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behavior, belief and experience*. London ve New York: Routledge.
- Beit-Hallahmi, B. (1989). *Prolegomena to the psychological study of religion*. London ve Toronto: Associated University Presses.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din psikolojisi*. Ankara: Nobel yayınları. .
- Çelik, C. (2002), Şehirleşme ve Din. Konya: Çizgi Kitabevi.
- DİB (2014). *Türkiye’de dinî hayat araştırması*. Ankara: DİB Yayınları.
- Doğan, Ş. (2010). Dinî tutumların oluşmasına etki eden sosyo-kültürel faktörler. *Toplum Bilimleri* 4 (8), 107-126.
- Durkheim, E. (1968). *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris: PUF.
- Fırat, E. (1977). Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu. Basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Fromm, E. (1993). *Psikanaliz ve Din* (Çev. A. Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Giddens, A. (1993). *Sosyoloji: Eleştirel bir giriş* (Çev. R. Esengün, İ. Öğretir). İstanbul: İhtar Yayıncılık.
- Glock, C. Y. (1982). Birleşik Devletler’de dinsel bir uyanış var mı? (Çev. E. Sinanoğlu). R. Boudon ve P. Lazarsfeld, *Toplum Bilimleri Sözlüğü* içinde (ss. 51-71). Ankara: Unesco Milli Komisyonu.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın boyutları üzerine (Çev., M. E. Köktaş). Y. Aktay, M. E. Köktaş (Der.) *Din Sosyolojisi* içinde (ss. 252-274). Ankara: Vadi Yayınları.
- Günay, Ü. (1986). Modern sanayi toplumlarında din I. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, 41-88.
- Günay, Ü. (1987). Modern sanayi toplumlarında din II. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, 29-58
- Günay, Ü. (1998). *Din sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve çevre köylerinde dinî hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hayta, A. (2002). İbadetler ve ruh sağlığı. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (ss. 117-152). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

34 • TÜRKİYE GÖÇMENİ VE YERLİ KIBRISLILARDA DİNDARLIK:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

- Hökelekli, H. (1986). Ergenlik çağı davranışlarına din eğitiminin etkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi I*, 35-51.
- Hülür, H. ve Kalender, A. (2003). *Sosyo-politik tutumlar ve din: Konya araştırması*. Konya: Çizgi Yayınları.
- James, W. (1931). *L'expérience religieuse: Essai de psychologie descriptive* (Traduit par F. Abazit). Paris: Félix Alcan.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Sosyal değişimin psikolojik boyutları: İzmir lise öğrencileri üzerinde bir inceleme*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Karaca, F. (2000). Ölüm psikolojisi. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kaya, M. (1998). *Din eğitiminde iletişim ve dinî tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta yaş ve yaşlılıkta dinsel eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi 19* (3), 491-499.
- Kimter, N. (2002). Dinî inanç ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi üzerine. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (ss. 183-208). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve sekülerleşme: Üniversite gençliği üzerinde sosyolojik bir araştırma*. Adana: Karahan Yayınları.
- Köktaş, E. (1993). *Türkiye'de dinî hayat: İzmir örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve din: Ergenler üzerine bir araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları
- Kula, N. (2005). *Bedensel engellilik ve dinî başa çıkma*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). Gençlik, değerler ve din. Y. Mehmedoğlu, A. U. Mehmedoğlu (Ed.), *Küreselleşme, Ahlak ve Değerler* içinde (ss. 251-319). İstanbul: Litera yayıncılık.
- Miller, A. S. ve Hoffmann, J. P. (1995) Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion 34* (1), 63-75.
- Onay, A. (2001). *Dindarlık ölçme çalışmaları: Dindarlık ölçümünde üç farklı yaklaşım ve ölçmenin esasları 14* (3-4), 439-449.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, etkileşim ve değişim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Sherkat, D. E. ve Ellison, C. G. (2004) Din sosyolojisinde son gelişmeler ve gündemdeki tartışmalar (Çev. İ. Çapcıoğlu). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLV* (1), 225-262.
- Stark, R. ve Glock, C. Y. (1969). Dimensions of religious commitment. In: R. Robertson (Ed.), *Sociology of Religion* (pp. 253-261). New York: Penguin.
- Sullins, D. P. (2006). Gender and Religion: Deconstructing Universality, Constructing Complexity. *American Journal of Sociology 112*, 838-880.

- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara göre dinî hayatın Őiddet ve kesafeti üzerine bir anket denemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, 141-151.
- Uysal, V. (1994). *Psiko-sosyal açıdan oruç*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uysal, V. (1995). Dinî hayat ve Şahsî zellikler: Bir alan araştırması. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* II, 165-180.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Voltan-Acar, N., Yıldırım, I. ve Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, 45-56.
- Wach, J. (1995). *Din sosyolojisi* (ev. . Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Weber, M. (1964). *The sociology of religion*. Boston: Beacon Pres.
- Weber, M. (1997). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (ev. Z. Grata). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Wulff, D., M. (1997). *Psychology of religion: Classic and contemporary views*. New York: John Wiley ve Sons, Inc.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaş arası kişilerde dinî hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003a). İlahiyat fakültesi ğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi rneği. *Değerler Eğitimi Dergisi* I (4), 173-206.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003b). İlahiyat fakültesi ğrencilerinin dinî etkisini hissetme düzeyleriyle psiko-sosyal uyumları arasındaki ilişki, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 (2), 65-127.
- Yapıcı, A. (2002). Dinî yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2 (2), 75-117.
- Yapıcı, A. (2003). Fiziksel ve sosyal hadiselere sebep atfetmede dinînin rolü. ukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 (1), 126-165.
- Yapıcı, A. (2004). *Din-kimlik ve ön yargı: Biz ve onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık leği ve niversiteli gençlerin dinînin etkisini hissetme düzeyi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1), 65-115.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2012). Türk toplumunda cinsiyete göre dindarlık farklılaşması: Bir meta-analiz denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17 (2), 1-34.
- Yıldız, M. (2006). Ölüm kaygısı ve dindarlık. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.